

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ У ЧДУ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

У статті досліджуються проблеми розвитку інклюзивної освіти в умовах ринкової економіки у ЧДУ ім. Петра Могили. Обґрунтовується створення за рахунок коштів Фонду соціального захисту інвалідів безперешкодних умов для надання в Університеті освітніх послуг особам з обмеженими фізичними можливостями. З'ясовано, що протягом вересня 2009 року – липня 2012 років за навчання та проживання у гуртожитках осіб з обмеженими фізичними можливостями, які навчаються на контрактній основі за рахунок коштів Фонду університет отримав майже 164 тисяч грн, усього у 2011-2012 навчальному році за вищезазначеною Програмою в університеті навчається 20 осіб, а саме шестеро – на денній формі навчання та чотирнадцять – на заочній.

Ключові слова: інклюзивна освіта, ринкова економіка, особи з обмеженими фізичними можливостями, удосконалення законодавства, співпраця з Фондом соціального захисту інвалідів.

В статье исследуются проблемы развития инклюзивного образования в условиях рыночной экономики в ЧГУ им. Петра Могили. Обосновывается создание за счет средств Фонда социальной защиты инвалидов, беспрепятственных условий для предоставления в Университете образовательных услуг лицам с ограниченными физическими возможностями. Выяснено, что в течение сентября 2009 – июля 2012 годов за обучение и проживание в общежитиях лиц с ограниченными физическими возможностями, обучающихся на контрактной основе за счет средств Фонда, университет получил почти 164 тысячи грн, всего в 2011-2012 учебном году, по вышеуказанной Программе, в университете обучается 20 человек, а именно шесть – на дневной форме обучения и четырнадцать – на заочной.

Ключевые слова: инклюзивное образование, рыночная экономика, лица с ограниченными физическими возможностями, совершенствования законодательства, сотрудничество с Фондом социальной защиты инвалидов.

The article deals with problems of inclusive education in CHDU named after Peter Mohyla under the condition of market economy. Substantiated by the creation of the Fund of social protection of disabled people unimpeded conditions for granting the University educational services to persons with disabilities. It was found that during September 2009 – July 2012 for tuition and accommodation in hostels persons with disabilities who are studying on a contract basis by the Fund University has received nearly 164,000, all in the 2011-2012 academic year for the above program at the university 20 people, including six – full-time education and fourteen – for correspondence.

Key words: inclusive education, market economy, individuals with disabilities, improving legislation, cooperation with the Fund of Social Protection of Disabled Persons.

Постановка проблеми

Інтеграція осіб з інвалідністю у суспільство в умовах ринкової економіки шляхом їх навчання за для подальшого працевлаштування є проблемою будь-якої молоді держави. Нині державними органами влади прийнято ряд нормативно-правових актів, розроблено велику кількість програм для розвитку інклюзивної освіти щодо забезпечення доступу до навчальних закладів, проте в Україні дуже гостро відчувається проблема надання освітніх послуг

маломобільним особам, тобто людям, прикутим до інвалідних візків. Підставою для цього є негласна відмова керівників ВНЗ на перебудову навчальних приміщень відповідно до встановлених державними органами влади норм та стандартів, через відсутність фінансування з боку держави. Саме це вимагає внесення змін у законодавство, яке регулює перерозподіл державних коштів, за допомогою яких можна розв'язати проблему інклюзивного навчання в Україні, у рамках розвитку ринкової економіки.

Методологічні положення розвитку інклюзивного навчання осіб з інвалідністю, в умовах ринкової економіки, які б виконували соціально-економічну функцію, повинні орієнтувати суб'єктів управління соціальними службами та керівників ВНЗ на подолання суперечностей між зростаючими потребами населення у раціональному навчанні та працевлаштуванні інвалідів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичні основи розвитку інклюзивної освіти, в умовах ринкової економіки, що у майбутньому забезпечить інвалідів спеціалізованими робочими місцями, відображені у працях таких вітчизняних та іноземних вчених, як Алієвої Л. М., Загуменного Ю. Л., Шевцова А. Р., Циганкової М. Н., та ін.

Проте нині поки що розвиток інклюзивного навчання в умовах ринкової економіки не дає відповіді на проблему фінансового забезпечення для створення безперешкодного доступу інвалідів до ВНЗ в цілому.

Саме тому розвиток інклюзивної освіти в умовах ринкової економіки визначає своєчасність та актуальність наукового дослідження.

Формулювання мети статті

Метою даної роботи є розробка практичних рекомендацій щодо розвитку інклюзивної освіти у ВНЗ в умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Для розбудови соціально-правової держави та громадянського суспільства в умовах ринкової економіки важливим є формування нового, вищого рівня правосвідомості та соціальної підтримки населення України, при цьому найбільшій соціальної державної підтримки потребують інваліди. Тому одним з основних принципів надання державної соціальної підтримки інвалідам є їх навчання, працевлаштування та просування по службі. Повноцінне життя інваліда можливе лише за умови, коли він не відчуває обмежень у виконанні життєвих функцій. Проте якщо такі обмеження з певних причин все ж таки виникають, цивілізоване суспільство повинно зробити все можливе для їх усунення. Щорічно 3 грудня, згідно з рішенням ООН, в усьому світі відзначається Міжнародний день інвалідів – нагадування людству про його обов'язок проявляти турботу й милосердя до найбільш незахищеної частини суспільства-інвалідів.

Останніми роками в Україні великий інтерес викликають проблеми надання навчальних послуг особам з обмеженими фізичними можливостями та їх подальше працевлаштування. Проте, на жаль, дана проблема розглядається лише з точки зору таких наук, як педагогіка та психологія, що ж стосується економіки, то чомусь вчені-економісти намагаються не звертати на неї уваги. Вченими, які займаються вирішенням даної проблеми, було розроблено термін «інклюзивна освіта», тобто, на їх думку, «...це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права людини на освіту та права навчатися за місцем проживання, яка передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу» [2, 3, 11, 12, 13]. Звернемо увагу на те, що

розвиток інклюзивної освіти є не лише соціальною проблемою, але й економічною, оскільки для створення безперешкодного доступу до навчальних закладів, перш за все, потрібні кошти.

Вперше в призмі економіки проблема інклюзивної освіти в Україні була відображена у Програмі Президента України соціально-економічного розвитку України на 2010-2014 роки «Україна для людей» [10]. Саме ця Програма орієнтує суспільство на створення умов для повноцінної життєдіяльності інвалідів в Україні. Іншими правовими актами, які регулюють відношення у сфері навчання інвалідів є Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про основи соціальної захищеності інвалідів, в Україні», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», постанови Кабінету Міністрів України, Накази Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, а також Міністерства соціального захисту населення [5; 6; 7; 8; 9]. Проте вищезазначені правові акти, на відміну від Конвенції ООН «Про права інвалідів», яку було ратифіковано ВРУ у грудні 2009 року [4], не дають відповіді на проблемне питання щодо створення безперешкодних умов для навчання інвалідів у загальноосвітніх загальних закладах.

Особливо гостро ця проблема стосується маломобільних осіб, оскільки, відповідно до чинного законодавства, вони можуть отримати середню освіту безпосередньо вдома за допомогою так званого «навчання на дому», але, отримавши атестат, особи з обмеженими фізичними можливостями залишаються наодинці зі своїм горем. Вступити до ВНЗ неможливо через ряд проблем: по-перше, відсутня можливість вільного пересування у просторі, а, по-друге, ВНЗ України побудовані таким чином, що якщо інвалід і зможе добратися до навчального закладу, то відразу виникають проблеми у сфері пересування по території навчального закладу та проникнення до кімнат особистої гігієни. Причиною цього у багатьох випадках є відмова ректорів та директорів ВНЗ створити безперешкодні умови за для навчання осіб з обмеженими фізичними можливостями через недостатнє фінансування з боку держави. Єдиним ВНЗ державної форми власності на півдні України, адміністрація якого вирішила питання додаткового фінансування з боку держави, є Чорноморський державний університет імені Петра Могили. Це стало можливим завдяки впровадженню в університеті Програми Фонду соціального захисту інвалідів, завдяки якій Фонд сплачує за навчання та проживання у гуртожитках університету студентів-інвалідів, які навчаються на контрактній основі. Саме це дозволяє отримувати на розвиток університету додаткові кошти з державного бюджету. Співпраця діє на підставі укладання тристоронніх договорів між університетом, Фондом та студентом. Звернемо увагу на те, що на оплату за навчання та проживання у гуртожитках укладаються різні договори, але пов'язані між собою. В першу чергу укладаються договори «Про відшкодування витрат за навчання», а потім на базі вищезазначеного укладається договір «Про відшкодування витрат за проживання у гуртожитку».

Наприклад, протягом вересня 2009 року – липня 2012 року за навчання та проживання у гуртожитках осіб з обмеженими фізичними можливостями, які навчаються на контрактній основі за рахунок коштів Фонду, університет отримав майже 164 тисячі грн, усього у 2011-2012 навчальному році за вищезазначеною Програмою в університеті навчається 20 осіб, а саме шестеро – на денній формі навчання та чотирнадцять – на заочній.

Розрахунок оплати за навчання та проживання у гуртожитку наведений у табл. 1. Звернемо увагу на те, що за для досягнення плідної співпраці з Фондом адміністрацією університету було створено Координаційний центр з питань набору, навчання та працевлаштування осіб з обмеженими фізичними можливостями, який очолює безпосередньо проректор з наукової роботи.

Таблиця 1

**Розрахунок оплати за навчання та проживання у гуртожитку за кошти МОВ ФСЗІ
(за три навчальних роки)**

Навчальний рік	Факультет	Кількість студентів	Сума сплати за студента (грн)		
			Навчання	Гуртожиток	Разом
2009-2010	ПО	1	4000	–	4000
	Юридичний	1	10 000	–	10 000
	ЕМН	1	4000	–	4000
2010-2011	ПО	3	17 400	–	17 400
	ЕМН	2	10 400	–	10 400
2011-2012	ПО	14	70 000	–	70 000
	ЕН	1	6000	1512	7512
	Соціології	1	5000	2040	7040
	ІІФ	1	7000	2040	9040
	Юридичний	1	11 000	–	11 000
	ПН	1	5500	1120	6620
	ЕМН	1	4900	–	4900
Всього			155 200	6 712	161 912

Отже, з вищезазначеної таблиці випливає, що за три навчальних роки, завдяки роботі Координаційного центру, університет отримав майже 164 тисячі гривень за рахунок коштів Миколаївського обласного відділення Фонду соціального захисту інвалідів. Фаворитом у сфері навчання студентів-інвалідів є Інститут післядипломної освіти, завдяки роботі якого університет вже отримав 91,4 тис. гривень доходу. Всього у 2011-2012 навчальному році в університеті навчається 94 інваліди, інформація станом на 01.12.2011 про кількість студентів з обмеженими фізичними можливостями за нозологією наведена у табл. 2.

Отже, з наведеної таблиці видно, що станом на 01.12.2011 року в університеті навчалася 94 інваліди, з яких:

- 25 осіб – із захворюваннями опорно-рухового апарату (ОРА);
- 2 студенти – з вадами слуху;
- 8 студентів – із захворюваннями зору;
- 10 – дітей-інвалідів;
- 49 осіб – із загальним захворюванням.

Також у табл. 2 наведено статистику працевлаштованих у 2011 році випускників, тобто з п'яти випускників за фахом працевлаштувалися троє. Цей факт свідчить про раціональний вибір професій, які були обрані адміністрацією ЧДУ ім. Петра Могили під час вибору напрямків підготовки студентів.

Таблиця 2

Інформація про кількість студентів-інвалідів ЧДУ ім. Петра Могили за нозологією

Студенти за нозологіями	Кількість студентів-інвалідів				Студенти-інваліди, які навчаються				За індивідуального формою навчання	За дистанційного формою навчання	Закінчили навчання у 2011 році	
	всього	I гр.	II гр.	III гр.	На місцях державного замовлення	За кошти ФСЗІ	За кошти фіз. осіб	За кошти юр. осіб			всього	працевлаштовані
ОРА	25	1	12	12	18	7	-	-	1	1	1	1
слух	2	-	-	2	1	1	-	-	-	-	-	-
зір	8	-	-	8	3	5	-	-	1	-	1	1
Дитина інвалід	10	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-
Загал. затвор.	49	-	24	25	39	7	2	-	-	-	5	3

Також звернемо увагу на те, що за вищезазначеною програмою з Фондом співпрацює і Миколаївський філіал ВМУРОЛ «Україна», проте

останнім часом дирекція Фонду надає перевагу ЧДУ ім. Петра Могили, оскільки, на відміну від ВМУРОЛ «Україна», ЧДУ ім. Петра Могили не лише навчас

осіб з обмеженими фізичними можливостями, але й після закінчення університету сприяє їх працевлаштуванню за фахом.

Так наприклад, у листопаді 2011 року в Миколаївський обласний благодійний фонд з боротьби зі СНІДом та туберкульозом «Віта-лайт» за фахом була працевлаштована випускниця заочного відділення спеціальності «Соціальна робота» інвалід II групи Яровенко І. В., яка здобула кваліфікацію бакалавра за кошти Миколаївського обласного відділення Фонду соціального захисту інвалідів та продовжує своє навчання за вищезазначеною Програмою для здобуття кваліфікації спеціаліста.

Зазначимо, що отримані кошти за навчання та проживання у гуртожитках студентів-інвалідів за рахунок Миколаївського обласного відділення Фонду соціального захисту інвалідів адміністрація університету витрачає на створення безбар'єрного доступу маломобільним особам. Тому, на нашу думку, є доцільним внести доповнення до Закону України «Про вищу освіту», відповідно до яких «...усі додатково отримані кошти з Державного бюджету повинні в повному обсязі розподілятися на створення безперешкодного доступу для маломобільних осіб». Саме ці доповнення дозволять створювати безбар'єрність та доступність у ВНЗ.

Завдяки співпраці адміністрації університету, Миколаївського обласного відділення Фонду соціального захисту інвалідів та Миколаївського обласного благодійного фонду «Гармонія», в університеті було перебудовано дві кімнати особистої гігієни на першому поверсі п'ятого корпусу.

Звернемо увагу на те, що ще у 2007 році в ЧДУ ім. Петра Могили за власні кошти відповідно до усіх норм та стандартів було збудовано пандус, який нині є прикрасою головного входу до університету.

Як уже зазначалось, дуже важливою проблемою розвитку інклюзивної освіти в Україні через недостатнє фінансування з державного бюджету є створення безперешкодного доступу у ВНЗ маломобільних осіб. Це, у свою чергу, призводить до низького рівня освіченості серед осіб з обмеженими фізичними можливостями. Відповідно до даних усього біля чотирьох відсотків інвалідів, які проживають у Миколаївській області, мають вищу освіту.

Другою, але не менш важливою національною соціально-економічною проблемою, є працевлаштування інвалідів після отримання середньо-спеціальної, технічної або вищої освіти відповідно до отриманої кваліфікації, тобто після закінчення навчального закладу інвалідам повинно

надаватися право вибору місця роботи з наявних варіантів, або за їх бажанням вільного працевлаштування. На жаль, у національному законодавстві відсутні вищезазначені норми. Саме тому необхідно доповнити діюче законодавство, що регулює відносини у соціальному захисті інвалідів статтею, норми якої б забезпечили працевлаштування інвалідів після отримання ними спеціальної освіти, а саме «...інваліди другої та третьої групи, а також інваліди з дитинства мають право на першочергове працевлаштування на національних підприємствах, установах та організаціях та займати певні посади відповідно до отриманого освітньо-кваліфікаційного рівня у вищих навчальних закладах України, або працювати на контрактній основі за кордоном».

Отже, з вищезазначеного випливає, що адміністрація ЧДУ ім. Петра Могили одним з пріоритетних напрямків власного розвитку визначила впровадження в університеті інклюзивної освіти, оскільки це є не лише престижною, але й прибутковою справою.

Звернемо увагу на те, що за умови раціонального навчання, тобто завдяки професіям, яких потребує ринок праці, подальше працевлаштування інвалідів може підвищити рівень ВВП та ВНП, оскільки, відповідно до економічних вчень, чим більше осіб працює, тим вище рівень економіки цієї держави [1; 13].

Висновки

Отже, з вищезазначеного випливають наступні висновки:

1. Ратифікувавши у 2009 році Конвенцію «Про права інвалідів», влада зробила важливий крок до вирішення проблеми інтеграції осіб з обмеженими фізичними можливостями у суспільство.

2. Єдиним ВНЗ державної форми власності на півдні України, адміністрація якого вирішила питання додаткового фінансування з боку держави, є ЧДУ ім. Петра Могили; це стало можливим у результаті впровадження в університеті Програми Фонду соціального захисту інвалідів, завдяки якій Фонд сплачує за навчання та проживання у гуртожитках університету студентів-інвалідів, які навчаються на контрактній основі;

3. За три роки роботи Програми прибуток ЧДУ ім. Петра Могили становить 232 тис. грн.

4. За умови раціонального навчання, тобто завдяки професіям, яких потребує ринок праці, подальше працевлаштування інвалідів може підвищити рівень ВВП та ВНП, оскільки, відповідно до економічних вчень, чим більше осіб працює, тим вище рівень економіки цієї держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алиева Л. М. Экономические аспекты инвалидности // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия «Медицина». – 2008. № 1. – С. 94–95.
2. Загуменнов, Ю. Л. Инклюзивное образование: создание равных возможностей для всех учащихся / Ю. Л. Загуменнов // Минская школа сегодня. – 2008. – № 6. – С. 3–6.
3. Загуменнов, Ю. Л. Ценности профессионального педагогического образования в условиях инклюзивного подхода / Ю. Л. Загуменнов // Последипломное образование: достижения и актуальные направления развития : тез. докл. II Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 27-28 нояб. 2008 г. – В 2 ч. Ч. 1 / ГУО «Акад. последиплом. образования». – Минск : АПО, 2008. – С. 168–171.
4. Конвенція про права інвалідів від 13 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : сайт: www.expertsoft.com.ua. – 2008. – 26 с.
5. Конституція України від 28 червня 1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 254к/96 – ВР.

6. Про вищу освіту: Закон України від 17 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 2984-III.
7. Про освіту: Закон України від 23 травня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 1060-XII.
8. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 875 – XII.
9. Про реабілітацію інвалідів в Україні: Закон України від 6 жовтня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 2961 – IV.
10. Программа экономических реформ Украины на 2010-2014 года: Комитет по экономическим реформам при Президенте Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.zn.ua, – 2010. 154 с.
11. Цыганкова М. Н. Возможности инклюзивного образования в преодолении психологического феномена социальной инвалидизации / М. Н. Цыганкова // Социально-культурные, духовно-нравственные, экономические и правовые проблемы меняющегося мира. М., 2010. Выпуск № 2. – С. 86–89.
12. Цыганкова М. Н. Становление личности студента с ограниченными возможностями в условиях включенного (инклюзивного) высшего образования / М. Н. Цыганкова // 6-я медицинская специализированная выставка-форум «Мир людей с ограниченными возможностями здоровья»: материалы форума. – М., 2009. – С. 39.
13. Шевцов А. Г. Інформаційні технології як засіб соціальної реабілітації людей з обмеженими функціями здоров'я / А. Г. Шевцов // Збірник наукових праць I Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми виховання та навчання людей з особливими потребами», 17-18 травня 2000 р. Київ, Університет «Україна», 2001р.

Рецензенти: Горлачук В. В., д.е.н., професор;
Мацков В. П., к.е.н., доцент.

© Кравцова А. О., 2012

Дата надходження статті до редколегії: 16.05.2012 р.

КРАВЦОВА Анна Олексіївна – координатор з питань набору, навчання та працевлаштування студентів-інвалідів Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: навчання та працевлаштування осіб з обмеженими фізичними можливостями.